

نقش فرهنگ در پیشگیری از جرم

(تاریخ دریافت ۱۳۹۶/۰۹/۲۲، تاریخ تصویب ۱۳۹۶/۱۲/۱۰)

سعید شاه جهان پور

چکیده:

اگر بپذیریم فرهنگ از طرفی در تعالی حقوق تأثیرگذار و بالعکس حقوق هم در تعالی فرهنگ مؤثر است، شاید بتوان گفت که در نقش اول یعنی زمانی که فرهنگ میتواند در تعالی حقوق مؤثر باشد، محورهایی را برای این تأثیرگذاری تصور کنیم. برای مثال نقش آگاهی بخش فرهنگ که می تواند زمینه های مساعد جهت به قواعد و مقررات حقوقی را از بین ببرد، از اساس به عنوان ابزاری برای آگاهی بخشی یا یکی از منابع و مقدمه های واجب پیشگیری از جرم در جامعه مطرح شود. نقش دیگری که برای فرهنگ و تأثیر آن بر حوزه حقوقی می توان قائل شد نقش هنجارساز فرهنگ است. هنجارسازی جامعه از راه فرهنگ یکی از کارهایی است که می تواند به پیشگیری از وقوع جرم کمک کند. محور دیگری که فرهنگ میتواند در آن مؤثر باشد، نقش بستر ساز فرهنگ است که فرهنگ میتواند به عنوان بستری مناسب به منظور توسعه هنجارهای حقوقی یا مسائل مربوط به پیشگیری مطرح شود. نقش نهاد ساز فرهنگ امری انکارناپذیر است. از بعد دیگر، نقش آسیب شناسانه فرهنگ نیز می تواند در برخورد با مسائل و معضلات اجتماعی زمینه های فرهنگی جرم به ما کمک کند. اگر با ابزار فرهنگ دست به آسیب شناسی اجتماعی بزنیم طبیعتاً می تواند به ما کمک کند تا برخی راهکارها را بشناسیم و در راستای پیشگیری از جرم استفاده کنیم.

بخش اول: کلیات

وقوع جرم متأثر از پیش زمینه‌های متعددی است. زنجیره‌های از علل در کنار هم قرار می‌گیرند که منتهی به وقوع جرم میشوند. در این میان نقش هنر و هنرمندان قابل بررسی است. هنر هم می‌تواند در پیشگیری از وقوع جرم موثر باشد و هم می‌تواند جرم‌زا باشد. در کنار عوامل موثر بر وقوع جرم، نمی‌توان نقش هنر و هنرمندان را بی‌تاثیر دانست. وقتی افراد از کودکی عادت به دیدن صحنه‌های خشن داشته باشند، وقتی جوانی می‌بیند که ستاره سینمایی محبوبش به راحتی قانون‌گریزی و قانون‌شکنی کرده و رسانه‌ها هم این رذیلت او را به عنوان فضیلت بیان می‌کنند، آیا راهی برای تسلیم شدن در برابر جرم برایش باقی می‌ماند؟! اما از همین ابزار مهم که مانند شمشیری دو لبه می‌تواند کمک رسان یا تخریب‌گر باشد می‌توان برای پیشگیری از وقوع جرم استفاده کرد. می‌دانیم آمار توجه به رسانه‌های تصویری نسبت به کتاب‌خوانی در جامعه پایین آمده و نسبت ساعاتی که افراد به خصوص جوانان به تماشای تلویزیون مشغولند کم نیست، چه جایی بهتر از این عرصه‌ی فراگیر برای ترویج فضیلت‌های اخلاقی و آموزش غیرمستقیم اخلاق موثر در پیشگیری از جرم. اما در همین زمینه معاون پیشگیری از وقوع جرم در قوه قضاییه نیز نظری مشابه دارد. وی معتقد است هنرمندان در ترویج فرهنگ پیشگیری از وقوع جرم در جامعه نقش موثری دارند.

بند اول: نقش رسانه در فرآیند جرم‌زایی

هر روز شاهد شرح مفصلی از جرایم اتفاقی در مطبوعات و رادیو و تلویزیون کشورمان هستیم. بسیاری از نشریات قبل از اینکه نشریه علمی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی باشند نشریه جنایی هستند؛ تا آنجا که بعضی حتی ادامه حیاتشان منوط به انتشار این اخبار و گزارش‌های غیرواقع‌بینانه است. از طرفی استقبال مردم نیز از این گونه اخبار کم نیست. ۷٪ مطبوعات اروپایی مطلب خود را به بزهکاری اختصاص می‌دهند و از هر ده نفر شهروند فرانسوی ۷ نفر نگرانند که مبادا قربانی جرم شوند.^۱ تحقیقی که کمیسیون جوانان دانمارک در سال ۱۹۴۶ به عمل آورد حاکی از این امر است که متون مورد علاقه طبقه جوانان دانمارک مباحث جنایی و ستون حوادث هفتگی است.^۲ رسانه‌های جنایی با عادی جلوه دادن وقایع جنایی یا هیجان‌بخش به اخبار و گزارش‌ها در جهت خلق شرایط جذب‌کننده برای مشتریان و حذف

^۱ - آشوری، دکتر محمد، جزوه جامعه‌شناسی جنایی، دانشگاه امام صادق (ع)، سال ۱۳۸۰

^۲ - کی‌نیا، دکتر مهدی، مبانی جرم‌شناسی، ج اول، دانشگاه تهران، چاپ چهارم، ۱۳۷۳

مشتریان تلاش می کنند و به بزرگ نمایی و تعریف و تمجید و توجیه پدیده های جنایی می پردازند. ادبیات مورد استفاده این قبیل رسانه ها را اصلاً «سیاه» می گویند.^۱

بند دوم: نقش رسانه در فرآیند جرم زدایی

در موارد فوق الذکر بیشتر به کار کردها و مکانیسم های منفی رسانه در افزایش دامنه جرم و خیانت اشاره شد و تأثیرات احتمالی و الگوبرداری مؤثر در تمایل به انجام اعمال ضد اجتماعی مورد بررسی قرار گرفت و گفته شد که جرم زدایی رسانه ها به عواملی همچون تعامل محتوای رسانه ها (خصوصیات جرایم و مجرمان آنها) بافت رسانه ها، مقدار پوشش، سبک ارائه، پخش جرایم همراه با حمایت از آنها و بافت اجتماعی (هنجارهای فرهنگی موجود، گرایش های مصرف کنندگان، فرصت های ارتکاب جرم و تعداد خلافکاران بستگی دارد و این شواهد دلالت بر این امر داشتند که رسانه ها بر برخی افراد تأثیرات قابل توجهی گذاشته و اگرچه نمی توانند از افرادی که زمینه آن را ندارند، مجرم بسازند اما نقش کاتالیزور، معلم و آموزش دهنده را به خوبی بازی می کنند، مخصوصاً کودکان و بیماران روانی و طالبان شهرت و تروریسم ها را به شدت تحریک می نمایند اما در مکانیسم مثبت باید گفت رسانه ها به دلیل برخورداری از حجم زیاد مخاطب، می توانند از لحاظ بسیج منابع جهت تحقیق جنایی و کمک به مأموران تحقیق مورد توجه قرار می گیرند.

رسانه ها با توصیف اشخاص و علایم و نشانه های تبهکاری و تبهکاران فراری که پلیس در جستجوی آنها است و انتشار مشخصات گمشدگان، انتشار علل وقوع جرم و توصیف اشیای مسروقه و وضعیت بزه دیده، انتشار شماره ی اسکناس مسروقه، مردم را متوجه اعمال بزهکاران نمایند و از طرفی با آموزش و روش های مقابله با جرایم و تنویر افکار عمومی نقش پیشگیرانه ایفا نمایند و با دادن اطلاعات هشدار دهنده به افزایش مکانیزم های نظارتی و کنترلی کمک نمایند یا آن که با شانتاژهای تبلیغاتی وزیر سؤال بردن جرم، مانع اشاعه جرم شوند و یا با عدم پوشش خبری و استفاده از شگردهای خاص پوشش، مانع نشر اندیشه ها و شیوع بزهکاری شوند و با تقویت فضای عقلانیت، آرامش و توازن عاطفی، مانع بروز انگیزه های جنایی گردند.

رسانه های گروهی به شیوه های مختلفی می توانند در پیشگیری از جرم و به موازات آن ارتقای دانش حقوقی جامعه مؤثر می باشند که مهم ترین موارد این گونه شیوه ها عبارتند از:^۱

^۱ - شیخ آوندی، داور، آسیب شناسی اجتماعی، گناباد، نشر مرند، چاپ اول، ۱۳۷۳

- ۱- پیشگیری از بزه‌کاری از طریق آموزش عمومی؛
- ۲- پیشگیری از بزه‌کاری از طریق انعکاس صحیح اخبار در جرایم؛
- ۳- پیشگیری از بزه‌کاری از طریق انعکاس صحیح عوامل مختلف حقوقی، قضایی و اجتماعی منجر به جرم؛
- ۴- پیشگیری از بزه‌کاری از طریق اصلاح و بهبود محتوای برنامه‌های نمایشی؛
- ۵- پیشگیری از بزه‌کاری از طریق افشای جرایم ملی.

بخش دوم: نقش آموزش و تبلیغات در پیشگیری از جرم

چنانچه قوه قضاییه با جلب همکاری مردم و سایر ارکان دولتی دامنه آموزش را به کوچکترین واحد اجتماعی یعنی خانواده گسترش دهد، ایفای نقش پیشگیری در کنار اصلاح مقررات و قوانین عملی تر خواهد بود. تصور عمومی از انجام «اصلاحات قضایی» در قوه قضاییه متوجه اصلاح قوانین جاری، احیای دادسرا، تعدیل مجازات‌ها و ارائه تعاریف جدید از جرم و مجازات است؛ در حالی که به موازات انجام اصلاحات باید به نقش اساسی آموزش و تبلیغ در جهت جلوگیری از وقوع جرم و دفاع و آگاهی مردم نسبت به حقوق خود، توجه شود. امروزه عده زیادی از مردم پس از آنکه طرف یک دعوا قرار می‌گیرند از اهمیت عمل خود مطلع می‌شوند و در موارد بسیاری جبران غفلت آنها جز با پرداخت هزینه سنگین معنوی و مادی مقدور نیست. غالباً کسانی که قرارداد را امضاء می‌کنند یا اقدام به ثبت شرکت می‌نمایند یا با افتتاح حساب جاری در بانک هادسته چک می‌گیرند، خانه‌ای اجاره می‌کنند، پیوندناشویی می‌بندند یا برای رفع مشکل مالی به رباخواری روی آورمی‌شوند به آثار و تبعات ناشی از اقدام خود آگاه نیستند. به علاوه عده‌ای که به خدعه و نیرنگ دیگران دچار می‌شوند، به شیوه دفاع از حقوق خود آشنا نیستند. از سوی دیگر امروزه به دلیل فقر آگاهی‌های عمومی و نداشتن امکانات مالی لازم مراجعه به وکیل و مشاور حقوقی مرسوم نیست؛ زیرا هزینه این گونه خدمات بسیار زیاد است و تنها پرداخت آن از عهده عده محدودی برمی‌آید.

بند اول: نقش آموزش عمومی در خانواده و مدارس و جامعه

خانواده و مدرسه به عنوان یکی از ارکان اصلاحات اساسی مورد توجه قرار گرفته و قوه قضاییه می‌تواند با تکابه اصول و روش‌های زیر به اهداف متعالی خود دست یابد:

۱- روزنامه مآوی (نشریه داخلی قوه قضاییه)، مقاله رسانه ارتباط جمعی به دلیل کثرت مخاطبان بهترین ابزار پیشگیری از جرم، شماره ۳۱۱، دوشنبه ۱۳۸۳/۳/۱۱

۱- بیش از ده میلیون نوجوان و جوان در راه ورود به زندگی و فعالیت های اجتماعی هستند و باید آموزش شیوه های زندگی قانون مند را در مدارس آموزش ببینند؛ زیرا تعلیمات عمومی به مدارس به هیچ وجه بامقتضیات دنیای امروز سازگار نیست. قوه قضاییه می تواند به طور اختصاصی باتهییه جزوه ها و کتابچه های جذاب در هر مقطع تحصیلی به تدریج نوجوانان و جوانان را با حقوق و تکالیف خود آشنا کند.

۲- بخشی از برنامه ها و اوقات صدا و سیما را باتهییه برنامه های قابل قبول از قبیل برگزاری مسابقات در زمینه اطلاعات عمومی حقوقی، سریال های با ارزش علمی و هنری و حتی تبلیغات به خود اختصاص دهد.

۳- نشریه و جزوه های مؤثر، با طراحی هنرمندانه در اختیار دفاتر اسناد رسمی، بانک ها و ادارات ثبت اسناد و املاک و شرکت ها، بنگاه های معاملات ملکی و سازمان ها و مؤسساتی که امور آنها مرتبط با مسائل حقوقی و قضایی است، تهیه شود و مؤسسات مذکور مکلف شوند تا قبل از قطعی شدن هر معامله یا تنظیم سند و غیر این نشریات را در اختیار مراجعان خود قرار دهند در این جزوات آثار تبعی هر اقدام و مشکلاتی که ممکن است در این موارد برای مردم به وجود آید بایستی توضیح داد شود.

۴- قوه قضاییه از طریق درج شعارها و هشدارها به طور مستمر در مطبوعات کثیرالانتشار دانستی های ضروری را به اطلاع مردم برساند.

۶۵

امروزه استفاده از هنر به طور اعم در جدی ترین و علمی ترین اصول اداره و مدیریت حتی در سطح کشور ضروری است انکار ناپذیر قوانین و مقررات خشک اگر به زبان مردمی و غیر هنرمندانه گسترش یابد وسعت دامنه تاثیر آن ناچیز خواهد بود، اگر هزینه های چنین اقداماتی در بدو امر هنگفت باشد در آتی نزدیک در نتیجه کاهش حجم منازعات و سبک تر شدن کار قضایی جبران خواهد شد.^۱

بخش سوم: نقش اعتقادات مذهبی و خانواده در پیشگیری از جرم

درباره نقش مذهب در پیشگیری از جرم (جرائم اولیه یا ثانویه) {تکرار جرم} تحقیقات متعددی انجام شده است. برخی از نویسندگان هم تدبیر و تلاش های باز پرورنده بزهکاران را که می تواند به

^۱ - شلیله، محمدرضا، نقش رسانه های گروهی در کاهش یا پیشگیری از وقوع جرم، مجموعه مقالات پیشگیری از جرم، مطبوعات و انتشارات

کاهش تکرار جرم منجر شود در چهار عنوان بر می شماردند: ۱- آموزش ۲- درمان ۳- اصلاح و تغییر رفتار ۴- تعالی مذهب. (دولف) تاکید می کند که تعالی مذهبی به فرآیند بازپروی بسیاری از مجرمان آزاد شده کمک می کند و باعث تغییرات رفتاری مشخصی می گردد که در بسیاری از موارد موجب کاهش نرخ تکرار جرم است این تعالی مذهبی شیوه و روش زندگی مجرمان آزاد شده را تغییر می دهد. بسیاری از این اشخاص (مجرمان آزاد شده) طی مسیر بازسازی و تعالی مذهبی، به بصیرت و آگاهی های نوینی نسبت به اهداف زندگی و تجاری از کمک های خداوند دست یافتند که زندگی آنان را دوباره ساخته است. برخی از نویسندگان، خانواده، فرهنگ، مذهب، اجتماع و مدرسه را پنج ستون حمایت کننده فرد دانسته اند و معتقدند کشور هایی که تناسب صحیحی بین این پنج ستون حمایت کننده برقرار ساخته اند، فضایی برای رهبری قوی ایجاد کرده، زندگی باکیفیت و موفقیت اقتصادی دارند.

بند اول: طریق پیشگیری از جرم و گناه در حقوق اسلام

نحوه پیشگیری از جرم در شریعت اسلام با سایر نظام های موضوعه بشری متفاوت است؛ چون اسلام با اهتمام در نشر تعلیمات اخلاقی و تهذیب نفوس و آموزش مبانی عقیدتی و راهنمایی مردم به انجام کارهای نیک و پرهیز از جرایم و منکرات، امیدوار است که تا حد ممکن، افراد را از دست زدن به ارتکاب جرم بازدارد. این شیوه قانون گذاری برای سالم سازی محیط زندگی و جلوگیری از جرم، در نظام کیفری اسلام که حکم آن، مستند به علم و حکمت الهی است، موجب می شود پیروان این شریعت آسمانی، اطاعت از مبانی اعتقادی و عبادی و دستورات اخلاق اسلامی را فرضیه و تکلیف خود دانسته، و تخلف از آنها را گناه و مستحق کیفر بدانند. بر این مبنا، اسلام برای سالم سازی محیط زندگی و بازداشتن مردم از معصیت و گناه، تدابیر خاصی اندیشیده و برای اجرای آنها به طرق مختلف اصرار ورزیده است. اهم این تدابیر، که از نظر اهمیت، مقدم بر مجازات قرار دارند و مورد بحث ما می باشند، به ترتیب عبارتند از:

- ۱- جهان بینی توحیدی و نقش بازدارندگی آن
- ۲- تهذیب و تزکیه نفس به وسیله تعلیمات اخلاقی
- ۳- نهاد امر به معروف و نهی از منکر.

الف) جهان بینی توحیدی و نقش بازدارندگی آن: باین که در بادی امر، ممکن است نقش جهان بینی توحیدی در پیشگیری از جرم و گناه چندان چشمگیر نباشد، اما با کمی دقت در منابع حقوق اسلام، به ویژه در آیات قرآن کریم، نقش بازدارندگی جهان بینی توحیدی در جلوگیری از جرم و گناه به خوبی قابل درک است. بی تردید، توحید و یکتاپرستی تنها یک امر درونی نیست بلکه اعتقاد به حاکمیت الله، دارای آثار عملی در حیات مادی، معنوی و زندگی اجتماعی است و هر گونه فعالیت راتحت الشعاع خود قرار می دهد. بدین ترتیب، پیروی از دین مبین اسلام، یعنی دینی که پیروان آن افرادی که حاکمیت بر جهان و انسان را از آن خداوند و همه عالم را محض حق تعالی می دانند و به روز حساب و معاد اعتقاد دارند، نقش بسیار زیادی در بازدارندگی فرد در ارتکاب جرم و گناه به دنبال خواهد داشت. از این دیدگاه جهان بینی توحیدی عاملی است، که انسان را در کلیه شرایط، از انحراف و کج روی و ارتکاب گناه بازمی دارد. نقش بازدارندگی این عامل نسبی است و در نژاد همه افرادی کسان نیست بلکه بستگی به میزان پایبندی آنها به مبانی جهان بینی الهی دارد. بنابراین هر اندازه درجه ایمان و اعتقاد به خداوند در نزد مسلمین بیشتر باشد، در صدارتکاب جرایم و مصیبت کم تر خواهد بود. از طرف دیگر، قرآن کریم در داستان حضرت یوسف (ع) با ظرافت خاصی، نقش مبانی عقیدتی و جنبه های بازدارندگی اعتقاد به جهان بینی توحیدی را تبیین کرده است و این مطلب در نزد مسلمین و پیروان دین مبین اسلام امری قطعی و مسلم تلقی می شود؛ هر چند ممکن است تصور آن برای کسانی که جهان را صرفاً از دید مادی می نگرند، قابل درک نباشد.

ب) تهذیب و تزکیه نفس به وسیله تعلیمات اخلاقی در چارچوب خانواده: یکی دیگر از طرق پیشگیری از وقوع جرم و گناه در نظام حقوقی اسلام، نشر تعلیمات اخلاقی برای تهذیب نفس است؛ زیرا هدف بخش عمده ای از رسالت پیامبر (ص) هدف تکمیل و انتشار فضایل اخلاقی است. تعلیم و آموزش دستورات اخلاقی، که در منطق قرآن کریم از رسالت انبیا است، نه تنها موجب اصلاح اخلاقی افرادی شود بلکه به طور غیر مستقیم، نتیجه آن به تأمین نظم عمومی نیز کمک می کند؛ زیرا بی گمان در جامعه ای که اکثر افراد در آن پرهیزکار هستند و اصول اخلاقی را رعایت می نمایند، برقراری نظم و اجرای عدالت، آسان تر به دست خواهد آمد. بدین لحاظ، اسلام یکی از راه های پیشگیری از گناه و جرم را تبلیغ و نشر تعلیمات اخلاقی قرار داده است. بدین وسیله انسان ها را به فطرت اولیه خویش سوق

داده، وجدان آنها را بیدار می‌کنند و در پر تور عایت دستورات اخلاقی اسلامی، زمینه انحراف و گناهکاری به حداقل می‌رسد.

ج) نهاد امر به معروف و نهی از منکر و نقش بازدارندگی آن‌ها: یکی دیگر از راه‌های پیشگیری از وقوع جرم در فقه، نظارت عمومی مردم بر رفتار یکدیگر با هدف بازداشتن مردم از ارتکاب گناه و جرم است. احکام امر به معروف و نهی از منکر - که یکی فروع دین است - به هدف پیشگیری و جلوگیری از شیوع انحرافات اخلاقی و جرم و گناه در جامعه اسلامی پیش بینی و برقرار شده است. در تبیین معنای معروف و منکر اقوال گوناگونی ارائه شده است؛ برخی معنای «معروف و منکر» را واجبات و محرمات می‌دانند (تفتازانی، بی تا، ج ۲، ص ۵۸). و برخی دیگر مستحبات و مکروهات را نیز به معنای این دو افزوده اند؛ (فاضل مقداد، ۱۳۶۸، ص ۵۷ و ۵۸) علاوه بر این، در تبیین مفهوم این دو واژه مرجع تشخیص (شرع و عقل) نیز لحاظ شده است (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴، ص ۳۳۱). مرحوم علامه طباطبایی، معروف را به معنای آن چه که با ذاتی افراد یک جامعه سازگار و در میان آنان مرسوم و متداول باشد، دانسته و می‌گوید: «فالمعروف يتضمن هداية العقل وحكم الشرع وفضيلته الخلق الحسن وسنن الادب» (طباطبایی، ج ۲، ص ۲۳۶) در این معنا مرجع تشخیص معروف علاوه بر عقل و شرع، عرف اجتماعی نیز می‌باشد. و منکر در لغت به معنی کار زشت و ناپسند و انکار آمده است. از نظر فقهی، منکر هر فعل یا ترک فعلی است که قانون‌گذار اسلام ارتکاب آن را ممنوع کرده است. صرف نظر از آیاتی که شارع مقدس، ضمن بیان احکام کارهای نیک و پسندیده، ارتکاب اعمال مخالف دستور الهی را منع کرده است، در سایر منابع قرآنی خاص این نهاد در آیات ۱۴ و ۱۱. سوره آل عمران بیان شده است. به علاوه، در احادیث و روایات منقول از رسول اکرم (ص) و معصومین (ع) توصیه و تأکید زیادی بر اجرای امر به معروف و نهی از منکر به عمل آمده است. به همین مناسبت تدوین کنندگان قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز در اصل هشتم این قانون، دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر را به عنوان وظیفه همگانی و متقابل مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت پیش بینی و اعلام کرده اند. به هر حال، آن چه از مجموع مفاد آیات، روایات و مدول اصل هشتم قانون اساسی جمهوری ایران استفاده می‌شود. این است که تحقق امر به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی ما، وسیله خوبی برای پیشگیری از وقوع جرم و انحرافات اخلاقی

^۱ - حاجی ده آبادی، دکتر محمدعلی، فصلنامه تخصصی فقه و حقوق، شماره اول، تابستان ۱۳۸۳

است. بدیهی است که در شرایط فعلی، انجام این وظیفه خطیر، همان گونه که قانون گذار در اصل هشتم قانون اساسی متذکر شده اند بر عهده حکومت اسلامی است؛ اگرچه مسئولیت دولت در اجرای امر به معروف و نهی از منکر در جامعه، مانعی برای همکاری مردم با دولت اسلامی در راه امر به معروف و نهی از منکر نخواهد بود؛ زیرا این آموزه نه تنها روابط شهروندان نسبت به یکدیگر را پوشش می دهد و هر یک از آنها را در قبال دیگران مسئول و پاسخ گومی داند بلکه مسئولیت شهروندان نسبت به دولت مردان و متصدیان بخش های مختلف حکومت را نیز به رسمیت می شناسد. در حکومت اسلامی از نظر سمت های اداری و حکومتی، مقامی بالاتر از مقام رهبری نیست. با وجود این، شهروندان موظف به نظارت بر کار رهبری و امر به معروف و نهی از منکر و در حد توان خود می باشند که از این امر در روایات به «نصیحت به ائمه مسلمین» یاد شده است.

بخش چهارم: پیشگیری از وقوع جرم با هنر

یکی از عمده عواملی که در کنار سایر عوامل باعث فراهم شدن زمینه جرم می شود بحث نداشتن سرگرمی برای اوقات فراغت است که این موضوع به خصوص برای جوانان بسیار سخت و خطرناک است. یکی از مسایل بسیار مهم پیدا کردن جایگاه هنر در جامعه و تاثیر آن بر جامعه است. ابتدا باید بیابیم که هنر یا هنرمند، کدامیک تاثیر بیشتری بر جامعه دارند و بعد بر اساس نقش هر یک و تاثیری که بر جامعه و افکار عموم مردم دارند برنامه ریزی صحیحی در این زمینه انجام دهیم. در عین حال به طور کلی باید به این نکته توجه کنیم که هنر مقوله ای گسترده است. انواع هنرهایی که هر کدام به شکلی روی افراد و ذهن آنها تاثیر مثبت دارند بسیارند. برای مثال در زمینه تئاتر یا فیلم، باید نحوه و تاثیر هر یک را بر اذهان مخاطبان سنجید و در این رابطه برنامه ریزی موثری کرد. فیلم ها باید بیانگر شکل زندگی باشند. در زمینه سینما فیلم هایی که روحیه امیدواری در مخاطب ایجاد می کند و به آنها انگیزه لازم را می دهد قطعاً بر جامعه و ذهن مخاطب تاثیر گذار باشد. باید این نکته را دانست و آن را با ظرافت تقویت کرد. هنر، اصولاً دارای یک ارتباط خاص با انسانهاست. معمولاً آدمها آنچه را که در تخیلات و ایده آل شان است به تصویر می کشند و به نحو خوبی منعکس می کنند. در ارتباط با هر هدفی از جمله پیشگیری از جرم از آنجایی که هدف هنر برانگیختن عواطف مخاطب است اگر هنرمند بتواند نماد پدیده جرم را در مخاطب تصویر کند می تواند در پیشگیری از جرم موثر واقع شود. احساسات طرفی که فیلم را می بیند در مدت زمان تماشای فیلم جهت می یابد و اثر مطلوبی روی فرد می گذارد. هنر از آن جایی که نگاه نهایی و تاثیر گذاری بر احساس و عاطفه دارد مهمترین

محرك در تصميم گيرى و جهت دهى بوده و در ارتباط با پيشگيرى از جرم بسيار موثر است. البته همه اين اتفاقات مشروط بر اين هستند كه هنرمند در حوزه فعاليت خود، تخصص خاص داشته باشد و بتواند پيام خود را طبعى در غالب فيلم غيرمستقيم انتقال دهد. آنچه كه در دهه اخير باب شده، زياده خواهى است در ۱۰ يا ۱۵ سال قبل، از اين موارد نبود و مسائلى از اين دست مطرح نمى شد. در سن جوانى و خيلى پايين معمولاً افراد علاقمندند كه به تمامى آرزوها برسند. بدون تجزيه و تحليل كار جدا از قانون بايد در اين زمينه افكار را به سمت مناسبى شكل دهيم؛ چرا كه تربون عام كه با همه در ارتباط و تاثيرگذار باشد هنر است و مى توان از اين عرصه به نفع جامعه و مقابله با جرم سود برد. به شرطى كه در آن شكل متعارف معمول در زندگى مردم، همچنين تعريف و تجزيه و تحليل ارايه راهكار هم براى آن در نظر گرفته شده باشد.

بند اول: نقش هنر هاى هفتگانه در پيشگيرى از جرم

هنر هاى هفتگانه هر کدام نقشهاى خاص خود را در پيشگيرى از جرم دارند. زمانى مى شود كه مردم نگاه به زندگى شخصى فرد محبوب در جامعه مى كنند و همه تيترهاى رسانه ها به او ختم مى شود. آن زمان حتى در كافى شاپ ها و محافل عمومى هم هميشه حرف از افراد مشهور خواهد بود، هنر افراد مشهور كه حتى به واسطه ورزش به شهرت رسيدند و طرفداران قابل توجهى دارند تاثير بسزايى در جهت دهى افكار عمومى جامعه به خصوص جوانان دارند.

واقعيت اين است كه در هنر اين كه چگونه پيام اخلاقى را انتقال بدهيم بسيار سخت است. بيشتر از اين كه هنر روى هنرى كه عرضه مى كند نقش داشته باشد خواست مخاطب است كه باعث مى شود فيلمى ساخته شود يعنى همان قانون عرضه و تقاضا. در بحث پيشگيرى از جرم مهم است كه پيام مركز ثقل نبوده و به نحو ظريفى با خواست افراد درون فيلم قرار گيرد. بسيار ديده شده است كه اشتباهات حقوقى در فيلم ها پيش مى آيد؛ در فيلمى فردى را به خاطر تصادف و مرگ طرف، فرد تا پاى چوبه دار بردند. يا در فيلمى كه ترويج مى داد، نداشتن قانون بهتر از قانون بد داشتن است؛ در حالى كه در ابتدائى علم حقوق مى خوانيم وجود هر قانونى ولو بد، بهتر از بى قانونى است. در اصلاح اينها نظام حقوقى شايد بتواند به عنوان مشاور در فيلمها فعاليت كرده و به نوعى كمك كند تا پيام فيلم درست و البته موثر تر ارايه شود و آثار مثبت خود را در بحث پيشگيرى از وقوع جرم داشته باشد.

در کوتاه مدت با دو راهكار بررسى فيلم ها از لحاظ حقوقى و رفع مسايل حقوقى توسط حقوقدانان و بررسى تاثير حقوقى مخرب يا مثبت شايد بتوان كارى كارى كرد. البته نه در چارچوب بررسيهاى

دولتی. دومین راهکار این است که از دانشگاهها و کارشناسان برای ارایه یک فیلم خوب کمک بگیریم. البته در کنار آن قوه قضاییه میتواند با کمک هنر، مستند و فیلم های داستانی نیز برای فعالیت در زمینه پیشگیری از وقوع جرم بسازد.

زمانی که صحبت از پیشگیری از جرم میشود، ابزارها و وسایل متعددی می تواند به کمک آید تا میزان جرم و جنایت در جامعه کاهش پیدا کند. هنر، ابزاری کارآمد در این رابطه است که هنوز از ظرفیت های آن در پیشگیری از جرم استفاده نشده است. چنان که کارشناسان بر آن تاکید دارد، هنر بر افکار و رفتار شهروندان تاثیر فراوان دارد و جامعهای که انس بیشتری با هنر دارد، کمتر به سوی ارتکاب جرم می رود. بنابراین هنر و هنرمند در جامعه و افکار عمومی آن و همچنین جهت دهی و شکل گیری شخصیت افراد غافل و با کمک از این عنوان می توان پیامهای دلخواه و موثر را به خورد مخاطب داد و آمار جرم و جنایت را در کشور پایین آورد. در بحث پیشگیری از جرم با قالب های هنری مهم است که پیام مرکز ثقل فیلم، ساختگی نباشد بلکه به نحو ظریفی با خواست افراد درون فیلم مرتبط باشد و غیرمستقیم به مخاطب منتقل شود تا از شکل و شمایل سفارشی بودن خارج شود.

نتیجه گیری

در پایان این مقاله می توان چنین اذعان داشت اولاً نمی توان به صرف انجام اقدامات پراکنده و غیرمنسجم، توقع توفیق در پیشگیری از جرم را داشت، بلکه هر برنامه پیشگیرانه ای در صورتی قرین موفقیت خواهد بود که فرآیندی منطقی و علمی در تکوین و اجرای آن رعایت شود. ثانیاً فرآیند پیشگیری از جرم با هدف گذاری آغاز و با ارزیابی پایان می پذیرد. هدف گذاری صحیح و اولویت بندی مسائل جرم و همچنین بررسی راهکارهای مختلف و اجرای دقیق برنامه ها از اجزای فرآیند پیشگیری از جرم هستند. و بالاخره ارزیابی برنامه ها و باز خورد گیری از مداخلات می تواند به تصحیح آنها کمک کند. ثالثاً خود فرآیند پیشگیری از جرم را نیز نباید کلیشه ای تصور کنیم. مهم نیست که این فرآیند را در چند مرحله تعریف کنیم بلکه مهم آن است که فرآیند تعریف شده حداقل های اشاره شده را دارا باشد. بخصوص اگر توجه داشته باشیم که شرط اول موفقیت برنامه های اقتباس شده از جوامع دیگر، بومی سازی و انطباق آنها با امکانات و مقدرات و ویژگی های جامعه خودی است.

منابع و مأخذ

۱. حاجی ده آبادی، دکتر محمدعلی، فصلنامه تخصصی فقه و حقوق، شماره اول، تابستان ۱۳۹۰.
۲. ولیدی، دکتر محمد صالح، بایسته های حقوقی جزای عمومی (مختصر النافع)، تهران، انتشارات خورشید، چاپ اول، ۱۳۹۱.
۳. شلیله، محمدرضا، نقش رسانه های گروهی در کاهش یا پیشگیری از وقوع جرم، مجموعه مقالات پیشگیری از جرم، مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه، ۱۳۸۵.
۴. غلامی، حسین، بررسی حقوقی، جرم شناختی تکرار جرم، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۸.
۵. جهان بین، داریوش، نقش رسانه هادر کنترل امنیت اجتماعی، مجله دادگستری، شماره ۱۱.
۶. آشوری، دکتر محمد، جزوه جامعه شناسی جنایی، دانشگاه امام صادق (ع)، سال ۱۳۹۲.
۷. کی نیا، دکتر مهدی، مبانی جرم شناسی، ج اول، دانشگاه تهران، چاپ چهارم، ۱۳۸۸.
۸. شیخ آوندی، داور، آسیب شناسی اجتماعی، گناباد، نشر مرند، چاپ اول، ۱۳۸۹.

